

nominative function, informative function and pragmatic functions of influence on the reader. The phraseologisms in the German-language press headlines pay the reader's attention and interest him to read the article. Phraseological modifications are the effective means of author's opinion expression and his position in German-language press.

Key words: lingua-pragmatic peculiarities, phraseology, German-language press, pragmatic categories, functions of phraseologisms.

Стаття надійшла до редколегії
12.03.2013 р.

УДК 81'1

Оксана Сахнюк

Лінгвопрагматична перспектива автора при вербалізації больових відчуттів в українськомовних повідомленнях Інтернет-форумів здоров'я

Біль – загальновідоме й водночас на сьогодні недостатньо вивчене та досліджене відчуття, яке по-різному сприймається особою, яка його відчуває, та особою, що описує чужий біль. У статті здійснено спробу описати мовні засоби, які використовуються для передачі больових відчуттів від першої та третьої особи однини. Автор характеризує українськомовні повідомлення Інтернет-форумів здоров'я та простежує відмінності у вербалізації болю людиною, котра безпосередньо відчуває біль, та людиною, що описує больові відчуття іншої людини. Ці питання ще не ставали предметом мовознавчого дослідження. Стосовно ж мовця, то дієслова, що використовуються для опису болю, автор поділяє на три групи: *я знаю / мені знайомі ці відчуття; я переказую та я бачу сам.*

Ключові слова: біль, вербалізація, форум, перша особа однини, третя особа однини.

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із найскладніших об'єктів для осмислення і концептуалізації, з яким людина стикається щодня, є її емоції і внутрішні відчуття, серед яких не останню роль відіграють і больові відчуття. Біль – явище складне та багатогранне. Як зазначав Л. Вітгенштейн, «біль – річ приватна, ми можемо лише здогадуватися, що хтось відчуває біль, проте точно знаємо, що ми його відчуваємо» [1, с. 397]. Залежність між болем та мовою полягає в тому, що «лише я можу знати, чи справді в мене щось болить, інший може про це лише здогадуватися» та «Мені не дано відчути чужого болю» [1, с. 397]. Однак найважливішим є те, що люди вербально виражають свій біль, намагаючися висловити, описати, схарактеризувати свої внутрішні відчуття. Отже, мова відіграє дуже важливу, ключову роль у прояві болю. Однак, як показує аналіз теоретичних робіт, лексичні засоби вираження болю в українській мові є ще недостатньо опрацьованими.

Мета статті – схарактеризувати лексичні засоби вербалізації больових відчуттів від першої та третьої особи однини. **Матеріалом** дослідження послуговували українськомовні повідомлення Інтернет-форумів здоров'я.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Біль – загальновідоме й водночас на сьогодні недостатньо вивчене та досліджене відчуття, яке по-різному сприймає особа, яка його відчуває, та особа, котра описує чужий біль. Для характеристики лексичних засобів опису больових відчуттів ми відібрали 50 повідомлень, у яких людина – носій больових відчуттів – розповідає про біль, який її турбує (від першої особи однини: *мене болить*), та 50 повідомлень, у яких людина, яка особисто не відчуває болю, розповідає про біль іншої особи (від третьої особи однини: *його/її болить*). Повідомлення ми добирали з українськомовних Інтернет-форумів «Здоров'я жінки», «Форум львівських матусь», «Форум рідного міста» та ін. Характерним для українськомовних повідомлень на форумах здоров'я є використання так званого суржика, суміші української та російської мов. В енциклопедії «Українська мова» вміщено таке визначення цього поняття: «суржик – це поширена в Україні розмовна назва ненормативного індивідуального мовлення певної особи та соціолекту певної групи, що будуються на основі змішування, інтерференції двох і більше мов; певний структурно-функціональний компонент українського просторіччя з помітною домішкою русизмів, що став розмовною мовою і фактично основним засобом спілкування більшості україно-

мовного населення країни» [6, с. 665]. Присутність суржику в Інтернет-повідомленнях загалом відображає ситуацію, яка склалася в сучасній українській мові (див. докладніше [2; 3]). Велика кількість повідомлень, написаних українською мовою, містять привітання, на зразок рос. *Здравствуйте!* або, навпаки, у повідомленні, яке розпочинається з привітання українською мовою, вся подальша інформація викладена російською. Переважна більшість українськомовних повідомлень написана з відхиленнями, інколи значними, від норм української літературної мови. Типовим є використання російських вкраплень: *В мене коли починаю хвилюватися частіше обичного через деякий час починає боліти серце інколи довго ніє, а інколи схватить, що дихати не можу.*

Також цікавим є те, що у великій кількості повідомлень слово «біль» ужито в жіночому роді за аналогією з російським словом *боль* (пор. рос.: *Нет на свете большего наслаждения, чем почувствовать, что боль отступила*; укр.: *Біль постійна, тягнуча. Скажіть, будь ласка, від чого може виникати така біль?*).

У дослідженому матеріалі для опису больових відчуттів найбільше використовуються конструкції з дієсловом *боліти* та іменником *біль*. При цьому конструкції з дієсловом *боліти* є доволі різноманітними. Найчастіше в повідомленнях від першої особи однини трапляються конструкції, у яких особа, котра відчуває біль, подається в родовому відмінку з прийменником *у* (*в*) та стоїть на початку речення, а назва частини тіла, де зосереджений біль, – у називному відмінку після дієслова: *У мене болить праве око. У 50 повідомленнях від першої особи однини такі випадки вживання трапляються 20 разів. Іншою конструкцією з дієсловом боліти є конструкція, при якій особа, яка відчуває біль не уточнюється, вказується лише орган чи частина тіла, де відчувається біль (18 випадків уживання), при цьому невизначеність особи знімається на рівні тексту: **Болить спина і тягне внизу живота... а сьогодні я поміряла температуру вона в мене 37.***

Крім згаданих, трапляються конструкції, де позначення особи, що відчуває біль, подається в знахідному відмінку на першому місці, а назва частини тіла, де відчувається біль, стоїть у називному відмінку після дієслова (6 випадків уживання): *Зранку, коли я встаю, мене дуже сильно болить спина.*

Для повідомлень від третьої особи однини найхарактернішими конструкціями для опису болю є конструкції з прийменником *у* (*в*) та особою, котра відчуває біль, у родовому відмінку (24 випадки вживання): *У моєї дитини часто болить живіт.* Крім того, трапляються конструкції, де назва особи, котра відчуває біль, стоїть у давальному відмінку з дієсловом *боліти* (2 випадки вживання): *Моєму сину болять ноги в колінах*; а також одночленні безприсудкові речення, коли особа, котра відчуває біль, не вказується взагалі, а підметом у реченні є *біль* або *болі* (мн.): *Дуже сильні приступоподібні головні болі.* Докладніше про синтаксичні способи передачі носія болю і місця його прояву див. [4].

Варто зазначити, що під час опису болю від першої та третьої особи однини домінують конструкції, коли підметом (граматичним суб'єктом) у реченні є назва частини тіла, де відчувається біль, а особа, котра відчуває біль (експерієнцер), уводиться за допомогою прийменникової конструкції з *у* (*в*) (*у мене (у нього) спина болить*) або виступає в знахідному чи давальному відмінках без прийменника (*мене/мені спина болить*), або не вказується взагалі та стає зрозумілою лише з контексту.

Така побудова речень викликає запитання щодо співвідношення між тілом та особою як такою. Чи частина тіла, де локалізується біль, виступає (метафоричним) зовнішнім агресором, який загрожує цілому тілу людини, а звідси і людині загалом (конструкції зі знахідним відмінком: *мені болить спина*)? Чи зовнішнім агресором є біль, а частина тіла не відмежовується від людини, становить із нею одне ціле (прийменникові конструкції: *у мене болить спина*)? (про амбівалентність семантики дієслова зі значенням 'боліти', пов'язану з відділенням особи, що відчуває біль, від частин її тіла або від тіла загалом, див.: [7, с. 113–115]).

Про цей специфічний момент у сприйнятті болю пишуть філософи й психологи. Як зазначає, наприклад, Д. Ледер, до такого роздвоєння особи та її тіла призводить, між іншим, і власне біль. Адже саме біль, поряд з іншими елементарними відчуттями, такими як голод, виснаження та ін., намагається розділити людину з її тілом. Учений стверджує, що в повсякденні особа єдина зі своїм тілом, і у неї навіть не виникає думки про її роздвоєння та подвійну суть. Саме біль приносить у тіло людини дисгармонію. Коли здатність тіла витримувати біль, справлятися з ним знижується через дисфункцію з певної причини, то тіло зображується, наче щось зовнішнє, стороннє стосовно людини [9].

Однак серед науковців різних галузей існують певні суперечності щодо інтерпретації цього явища. Одні дослідники (Т. Мельцак, К. Герген та Р. Харре) вважають, що психологічно особа

міститься в тілі, яке становить її межі. Вони ототожнюють особу та її тіло. Інші вчені (С. Зьодерберг, М. Паулсон, Е. Деніельсон та Д. Лакофф) стверджують, що тіло та особа є невіддільними, проте не тотожними.

Переважна більшість речень про біль українською мовою містять конструкції з двома учасниками: частина тіла та особа, котра відчуває біль. Отже, як зазначає К. Ласкаратоу на матеріалі грецької мови [8, с. 66], в українській мові в таких конструкціях два учасники (частина тіла й особа) виступають у співвідношенні частина–ціле. Тобто особа, яка відчуває біль, сприймається не розділеною на частину тіла, де локалізується біль, і яка виступає агресором, та власне особу, котра страждає від болю. Скоріше, навпаки, тіло, у якому перебуває особа, сприймається як одне ціле, а біль – це зовнішній агресор, який захоплює і частину тіла, і, відповідно, особу, якій вона належить. Отож, погоджуючись із К. Ласкаратоу, ми вважаємо, що тіло та особа є невіддільними, проте не тотожними один одному.

Доволі частими є випадки опису болю за допомогою іменника *біль* (27 випадків у повідомленнях від першої особи однини та 20 випадків у повідомленнях від третьої особи однини), який, однак, хоча й має одне й те саме значення, проте трапляється в текстах як іменник жіночого роду, чоловічого роду та у формі множини: 1) *Біль почалася вночі, пульсуючого характеру*; 2) *Пройшла декілька курсів лікування, але біль тільки посилюється*; 3) *У мене були періодичні болі зліва внизу живота*.

За даними Словника української мови в 11 томах, *біль* – іменник чоловічого роду, що має значення «1. Відчуття фізичного страждання; 2. Відчуття прикrostі, образи, смутку» [5, с. 186].

Найчастіше іменник *біль* трапляється в конструкціях із такими дієсловами, як «турбувати», де біль виступає суб'єктом дії: *Два роки турбує біль у лівій половині обличчя і в шиї* та «відчувати», де суб'єктом дії виступає особа: *Я відчувала болі як перед місячними*. Варто зазначити, що в українській мові також простежується концептуалізація болю як об'єкта володіння, проте такі конструкції трапляються значно рідше (пор. англ. *to have pain*, нім. *Schmerzen haben* та укр. *мати болі, у мене болі*). Крім того, в українській мові іменник *біль* у значенні фізичного болю, зазвичай, не присвоюється людині за допомогою присвійних займенників (як, наприклад, в англійській: *tu pain, his pain*), тобто не є її належністю: *І ще відчуваються болі в районі низу живота (один раз десь на 21-й день циклу була різка біль)*. Біль, який турбує людину, замальовується як щось зовнішнє, стороннє, яке не має до неї безпосереднього стосунку: *Болі настільки сильні, що доходить ледь не до втрати свідомості...*

Цікавим є те, що словосполучення *мій біль*, тобто випадки, коли біль таки присвоюється людині, яка його відчуває, є більше характерним для душевного болю, а не фізичного: *Мій біль... кому потрібен біль мого серця? Одні кричать надуманий у тебе він, а іншим просто байдуже. Мій біль... він тільки мій; Афганістан – мій біль, моя пекуча пам'ять*. Випадки вживання інших присвійних займенників з іменником *біль* є доволі рідкісними та відзначаються тоді, коли потрібно чітко визначити належність болю іншій особі: *Діти підпалили хлопчика через бідний одяг і мовчки дивилися на його біль* ([www. google.com](http://www.google.com)).

Опис характеру болю від третьої особи однини здійснюється за допомогою дієслів, які можна розділити на три групи:

1) дієслова, за допомогою яких мовець передає відчуття іншої особи, ідентифікуючи їх із власними відчуттями (я знаю / мені знайомі ці відчуття): *відчувати біль* (3 випадки), *боліти* (38 випадків), *заболіти* (2 випадки): *Дідусь постійно відчуває болі у руці; у моєї дитини заболіло в вушці*;

2) дієслова, за допомогою яких мовець передає відчуття іншої особи з її ж слів (я переказую): *казати* (5 випадків), *жалітися* (4 випадки), *описувати* (2 випадки): *Вони мабуть не допомагають, бо мала і далі каже, що вушко болить; Він також описує вертикальний біль над коренем носа, так ніби хтось тисне гострим лезом в лоб*;

3) дієслова, за допомогою яких мовець передає відчуття іншої особи, посиляючися на власне сприйняття (я бачу сам): *бачити* (2 випадки), *дивитися* (2 випадки): *Хто не бачив, як корчаться від болю, той навіть не зрозуміє про що йдеться!; ...дивлюся, як він корчиться в муках*.

Отже, дієслова першої групи вживаються найчастіше для передачі болю від третьої особи однини, особливо дієслово *боліти*, яке використовується в переважній більшості випадків, у різноманітних конструкціях. Характерним є той факт, що дієслова першої та другої груп можуть також використовуватися і для передачі болю від першої особи однини, пор.: *У мене болить вказівний*

палець; Хоча я не короджуся, не жаліюсь на біль, що є в мені, бо соромлюся; Виконую свій обов'язок перед дітьми і онуками та описую свій біль. Трапляються поодинокі випадки використання дієслів третьої групи для опису болю від першої особи однини: *Я бачу свій біль наче у дзеркалі...*

Узявши за основу базові лексеми, які використовуються для опису болю від першої та третьої особи однини та проаналізувавши їх, ми прийшли до висновку, що в розглянутих повідомленнях з українськомовного форуму здоров'я біль концептуалізується як процес, тобто випадки вербалізації болю за допомогою дієслів значно переважають випадки вербалізації болю за допомогою іменників чи прикметників. Так, у 50 відібраних нами повідомленнях про біль від першої особи однини трапляється 72 випадки опису больових відчуттів за допомогою дієслів *боліти, заболіти, поболювати*, іменника *біль/болі* (мн.) та прикметника *болючий*. Із них за допомогою дієслів біль описується 44 рази, а за допомогою іменника – 27 разів та раз за допомогою прикметника. Схожа ситуація простежується і під час опису болю від третьої особи однини. За допомогою дієслів *боліти, заболіти* біль описується 33 рази, 18 випадків опису болю за допомогою іменника *біль/болі* (мн.) та 4 випадки опису за допомогою прикметника *болючий*.

Отже, українська мова описує біль як процес, тобто відношення між людиною, яка відчуває біль та її станом, передається за допомогою дієслова частіше, ніж за допомогою іменника чи прикметника. Такий висновок перекикається з результатами, наведеними в роботі А. Вежбицької [11], котра досліджувала відмінності під час передачі емоцій англійською та російською мовами. Автор пояснює цей факт, беручи до уваги лінгво-культурний аспект. Дослідниця стверджує, що англійська мова відображає тенденцію до переважання опису емоцій за допомогою прикметників, а російська – за допомогою дієслів. Автор обґрунтовує, що завдяки певним граматичним особливостям дієслів, а саме тому, що вони можуть бути перехідними та неперехідними, а також зворотними, лінгвістична реалізація емоцій за допомогою дієслів у російській мові відображає їх сприйняття як внутрішніх, активних, процесуальних подій. Цей висновок, на нашу думку, можна використати і для вербалізації болю як процесу, що є характерним для української мови.

З іншого боку, А. Вежбицька [11, с. 400] обґрунтовує нечасте вживання дієслів і переважання прикметникових конструкцій при передачі емоцій в англійській мові тим, що вона пояснює суттєвою різницею в зовнішньому прояві емоцій. Вона стверджує, що типовою тенденцією для емоцій, які виражені за допомогою дієслів, є їх зовнішній прояв, вираженість у діях, що зовсім не характерне для емоцій, виражених прикметниками, тобто, для прикладу: людина, яка радіє, напевно, здійснює якісь певні дії під впливом цього почуття: співає, танцює, сміється та ін. [11, с. 401]. Дослідниця висловлює думку, що переважання прикметникових конструкцій над дієслівними під час вираження емоцій можна пояснити з погляду англосаксонської культури, у якій людина покликана стримувати свої емоції та уникати зовнішніх їх проявів, оскільки надто емоційна поведінка викликає підозру, здивування та осуд. Отже, краще бути радісним (*glad*), ніж радіти (*to rejoice*), краще бути сумним (*sad*), ніж сумувати (*to pine*) та ін.

Також цікавою в цьому плані є й робота А. Павленко [10, с. 226], котра розглядає конструкції, які описують емоції в російській мові та опосередковано пов'язують слова, що виражають емоції, з процесами відчуття, страждання та болю. А. Павленко наголошує на соціальному характері емоцій, тобто люди можуть бути втягнуті в процес співпереживання, як, наприклад, у випадку з російськими дієсловами *сочувствовать* (пор. укр. *співчувати*, нім. *mitfühlen*) та *сопереживать* (пор. укр. *співпереживати*). Жодне із цих дієслів не має еквівалентів в англійській мові. Отже, погоджуючись із твердженнями А. Павленко та беручи до уваги дослідження А. Вежбицької, можна припустити, що динамічне та процесуальне зображення болю в українській мові пов'язане з існуванням у ній саме таких слів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проаналізувавши українськомовні повідомлення на Інтернет-форумах здоров'я, можна зробити висновок, що всі дієслова, які використовують для опису болю сторонньої особи, можна поділити на три групи, беручи до уваги перспективу дописувача: 1) я знаю / мені знайомі ці відчуття; 2) я переказую та 3) я бачу сам. Ці групи нечисленні, і дієслова, які входять до всіх трьох груп, можуть використовуватися і для передачі болю від першої, і від третьої особи однини.

Семантико-синтаксичний аналіз конструкцій із дієсловом *боліти* приводить до висновку про існування деяких особливостей репрезентації особи та її тіла в процесі відчуття болю, зокрема про

нетотожність тіла та особи, і водночас про їхню невіддільність. Загалом українська мова концептуалізує біль як процес, що, можливо, пов'язано з наявністю в ній дієслів, які своїм значенням залучають читача/слухача до спільної дії, а також передають біль як активну, процесуальну подію.

Аналіз вербалізації больових відчуттів залежно від лінгвопрагматичної перспективи автора повідомлення, а саме варіювання першої та третьої особи однини, є перспективним для подальшого дослідження. У майбутньому заслуговує на увагу також розгляд засобів вираження евіденційності з погляду джерела та достовірності інформації в описах болю від третьої особи.

Джерела та література

1. Концепт БОЛЬ в типологическом освещении / В. М. Брицын, Е. В. Рахилина, Т. И. Резникова, Г. М. Яворская. – К. : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2009. – 424 с.
2. Брицын В. М. «Суржик» у профіль й анфас: роздуми над книгою / В. М. Брицын, Ю. Ю. Саплін // Держава та регіони. Сер. : Гуманітарні науки. – 2011. – № 1. – С. 117–122.
3. Гаудіо С. Суржик: актуальні питання та аналіз конкретного прикладу / С. Гаудіо, Б. Тарасенко // Мовна політика та мовна ситуація в Україні: аналіз і рекомендації / ред. Ю. Бестерс-Дільгер. – 2-ге вид. – К. : Києво-Могилян. акад., 2010. – 363 с.
4. Зимовець Г. В. Способи вираження носія стану болю в українській мові / Г. В. Зимовець // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. : філол. науки, 2007. – Вип. 116. – С. 35–43.
5. Словник української мови : в 11 т. Т. 11. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980.
6. Українська мова : енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і допов. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 665.
7. Яворская Г. М. Глаголы боли в польском языке / Г. М. Яворская, Т. В. Хайдер // Концепт БОЛЬ в типологическом освещении / В. М. Брицын, Е. В. Рахилина, Т. И. Резникова, Г. М. Яворская (ред.). – К. : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2009. – С. 8–27.
8. Lascaratou Ch. Language of Pain: Expression or Description. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2007.
9. Leder D. Toward a Phenomenology of Pain / Drew Leder // Review of Existential Psychology and Psychiatry. – 1985. – 19. – S. 255–266.
10. Pavlenko A. Emotions and the body in Russian and English / Aneta Pavlenko // Pragmatics and Cognition. – 2002. – 10 (1–2). – P. 207–241, 226.
11. Wierzbicka A. Semantics, Culture and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations / Anna Wierzbicka. – New-York : Oxford University Press, 1992. – P. 401.

Сахнюк Оксана. Лингвопрагматическая перспектива автора при вербализации болевых ощущений в украиноязычных сообщениях Интернет-форумов о здоровье. Боль – это общеизвестное и вместе с тем еще не достаточно изученное и исследованное ощущение, которое по-разному воспринимается с точки зрения человека, который испытывает боль и с точки зрения человека, который описывает чужую боль. В статье сделана попытка описать языковые средства, которые используются для передачи болевых ощущений от первого и третьего лица единственного числа. Автор охарактеризовал украиноязычные сообщения Интернет-форумов здоровья и проследил различия в вербализации боли человеком, непосредственно испытывающим боль, и человеком, который описывает болевые ощущения другого. Эти вопросы еще не становились предметом лингвистического исследования. По отношению к говорящему все глаголы, используемые для описания боли, были разделены на три группы: *я знаю / мне знакомы эти ощущения, я передаю и я вижу сам.*

Ключевые слова: боль, вербализация, форум, первое лицо единственного числа, третье лицо единственного числа.

Sakhniuk Oksana. The Linguopragmatic Perspective of the Author in the Pain Verbalization in the Ukrainian Internet Health Forum Messages. Pain is a well-known by everybody and at the same time insufficiently investigated sensation, which is differently viewed from the perspective of the person feeling pain and from the perspective of the person describing pain of another person. The article presents an attempt to describe the linguistic means used to convey pain from the first and the third person singular. The author analyses the Ukrainian Internet health forum messages and the differences in the description of pain from the perspective of the person in pain and from the perspective of the person verbalizing pain of another person. These questions have not been the subject of linguistic research yet. In relation to the speaker all the verbs used to express pain were divided into the three groups: *I know this pain / I have experienced it; I retell the words of another person and I see / observe what another person feels.*

Key words: Pain, verbalization, forum, first person singular, third person singular.

Стаття надійшла до редколегії
19.03.2013 р.